

Olivenza eller Olivença

– en gammal gränsstrid med koloniala komplikationer

Portugal och Spanien brukar påpeka att de har Europas, eller kanske världens, äldsta intakta gräns, från 1200-talet. På officiella portugisiska kartor är gränsen klart definierad från norr och från söder. Men någonstans söder om mitten, rakt öster om Lissabon, och strax söder om den spanska staden Badajoz, upphör den portugisiska gränsmarkeringen mot Spanien på en sträcka om ett antal kilometer.

Trots den formella gränsdragningen

(samt att Spanien och Portugal 1580–1640 var i union) har gränsområdet mellan Alentejo i Portugal och Extremadura i Spanien härjats av många drabbningar. Nästan varje bergstopp och strategisk plats hyser en befästning, i vissa fall fästningsstäder som idag är turistattraktioner.

Figur 1. 20120915 (25) Den gamla bron Ponte de Nossa Senhora da Ajuda från Portugal med spanska Olivenzaområdet på andra sida floden Guadiana.

Figur 2. 20120915 (19) Olivenza dotter av Spanien, dotterdotter av Portugal. Kakelskylt i Olivenzas kommunkansli.

Fästningsstaden Olivenza ligger på vänstra (dvs östra) sidan av floden Guadiana, som idag i en del bildar den faktiska gränsen mellan de två staterna. Nedströms är floden uppdämd till en stor sjö – Alquevaeservoaren – som förvaltas i samarbete mellan Portugal och Spanien. Hela Olivenza-området omfattar cirka 750 km² och består av staden med cirka 9000 invånare samt ett antal byar med några tusen. Befolkningen är spansktalande, även om man förstår grannspråket, och kontakterna är livliga.

Portugal betraktar Olivenza-området som en juridisk del av sitt territorium, trots att området 1801 i det så kallade Apelsinkriget intogs av Napoleonska trupper och fördes till Spanien i fredsavtalet i Badajoz samma år. Båda staterna hävdar sin rätt med hänvisning till internationella överenskommelser. Spanien hävdar att Badajozfreden fortfarande gäller. Men i avtalet står även att om krig utbryter mellan länderna upphör avtalet att gälla. Och så skedde 1807 när Spanien invaderade

Portugal. I Wienkongressens traktat av 1815 som Spanien ratificerade 1817, sägs i paragraf 105 att segrarmakterna skall ”åta sig att med den mäktigaste försonliga strävan återföra Olivenza till portugisisk överhöghet”.

Att båda staterna anser sig ha rätt beror också på en säregen koppling till något mycket större: Indelningen i portugisiska och spanska marktområden i Amerika. Under apelsinkriget gick en grupp portugiser till angrepp från det portugisiska Brasilien söderut mot spanska territorier och erövrade områden som numera ingår i Brasilien. Det fanns planer att byta de portugisiska landvinningarna i Amerika mot de spanska i Europa, men eftersom Portugal (senare Brasilien) inte var villigt att lämna det som idag är gränsområdet mot Uruguay kom de två erövringarna att bli bestående.

Från Portugals sida görs inga allvarliga försök att kräva området tillbaka, men som en del av lillebrorcomplexet tas frågan upp av nationalistiska grupper. En

sorts inofficiell *irredenta* efter de italienska strävandena före andra världskriget att återvinna ”förlorade” områden utanför den aktuella staten.

Nu samarbetar gränskommunerna i flera EU-projekt. Ett gäller den gamla bron *Ponte de Nossa Senhora da Ajuda*. (ungefär Vår Fru den Hjälpandes Bro) som ligger både militär- och trafikstrategiskt i gränsområdet. Brons historia är som en mätare av de spansk-portugisiska relationerna över historien. Den byggdes i början av 1500-talet, 380 meter lång på grund av flodens årliga översvämningar och utrustades med försvarstorn och spärrar för

att hindra fienden. Under de talrika krigen förstördes bron, byggdes upp igen för att slutligen läggas i ruiner 1709 (Figur 1.). Därefter var Olivença avskuret från direkt kontakt med resten av Portugal, bortsett från båttransport över floden som varierar i vattenmängd över året från rännil till översvämning. 1967 förklarade Portugal bron för ett historiskt minnesmärke, men i tvåpartsförhandlingar i Madrid 1994 vägrade Portugal att genomföra ett samfinansierat projekt om en helt ny bro. Istället valde Portugal – på grund av att man ansåg att båda stränderna låg inom landet – att ta på sig hela kostnaden för den nya bron, som

Figur 3. 20120915 (22) Portugisiska turister på Plaza de Santa Maria, Olivença.

stod färdig år 2000, några hundra meter nedströms den gamla bron. Enligt uppgifter har Spanien lovat att stå för kostnaden för en rekonstruktion av den historiska bron, men för att historien aldrig skall få ett slut har man nu funnit några unika endemiska arter på den portugiska sidan som hotas om rekonstruktionen påbörjas.

Staden Olivenza är sedan mer än 200 år helt spansk (figur 2), men fortfarande finns alltså grupper i Portugal som odlar irredentismen. De har en särskild hemsida (se nedan). Vid mitt besök i september 2012 gick en turisgrupp runt i stan med en anmärkningsvärt stor portugisisk flagga

(figur 3. Olivenza är givetvis en kuriositet, men också en påminnelse om Europas kontinentala och koloniala historia.

Litteratur och andra källor

Encuentros: Revista luso-española de investigadores en Ciencias Humanas y Sociales No 4, América y la reclamación portuguesa de Olivenza. Olivenza 2004, Innehåller artiklar på spanska och portugisiska rörande Olivenza och den spansk-portugisiska gränskonflikten i Amerika.

<http://www.olivenza.org> Organ för portugisiska irredentister.

<http://www.ayuntamientodeolivenza.com/> Kommunen Olivenzas hemsida

http://www.alqueva.com/alqueva_en.html Hemsida för Alquevadammen

*Thomas Lundén är professor emeritus i kulturgeografi vid Centrum för Östersjö- och Östeuropaforskning, Södertörns högskola.
Mejl: thomas.lunden@sh.se*